

VÝZKUMNÝ A ŠLECHTITELSKÝ ÚSTAV OVOCNÁŘSKÝ HOLOVOUSY s.r.o.

Odrůdy ovocných dřevin vhodné pro extenzivní výsadby

Autor: Ing. Jiří Sedlák, Ph.D.

Odrůdy ovocných dřevin vhodné pro extenzivní výsadby

- V extenzivních výsadbách mohou být uplatněny i starší zahraniční odrůdy, které v ČR po staletí pěstování zdomácněly nebo i některé novější adaptabilní a odolné odrůdy.
- Příklad: Malinové hornokrajské = Oberländer Himbeerapfel

Význam a cenné vlastnosti starších krajeových odrůd ovoce

- Ovocné rostliny patří v České republice k zemědělským plodinám s velkým hospodářským, společenským a ekologickým významem. Ovocné rostliny provázejí člověka v oblasti Střední Evropy od pradávna. Slouží mu nejenom jako potrava a významný zdroj cenných nutričních látek a vitamínů, ale jsou i důležitým a nezastupitelným prvkem v různých ekosystémech a rostlinných společenstvech, které ho obklopují.
- Budoucí generace musí mít možnost využívat odrůdy a genotypy různých druhů ovoce pro uspokojení svých nároků na výživu a to buď přímým využitím v zemědělské praxi nebo formou šlechtitelského zlepšování rostlin.

Význam ovocných druhů v lesních ekosystémech

- Ovocné druhy se ve Střední Evropě vyskytují také v lesních ekosystémech (Fellenberg *et al.*, 2000). Jedná se zejména o jabloň lesní (*Malus sylvestris* Mill.), hrušeň planou (*Pyrus pyrastrer* L.), třešeň ptačí (*Prunus avium* L.) a jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia* L.). Na okrajích lesů byly v minulosti historicky vysazovány i kulturní krajové odrůdy a to zejména jabloní a hrušní.
- V lesích rostoucí ovocné dřeviny mohou být za podmínek šetrných metod těžby využity i pro produkci dřeva jako obnovitelné suroviny. Za perspektivní je v této souvislosti považováno například kvalitní dřevo třešně ptačí. Další ovocný druh hrušeň planá může být cennou náhradou barevného dřeva z tropických oblastí. Volně v přírodě lze nalézt i další ovocné druhy, jako například višně tureckou (mahalebku), višně ptačí, různé další druhy jeřábů (břek, hruškojeřáb, muk, oskeruše).

Biodiverzita

- Biodiverzita, jako biologická rozmanitost druhů, populací a společenstev, je nezbytná pro přežití a rozvoj lidstva. Konzervace a využívání biodiverzity je základním předpokladem setrvalého rozvoje, který na globální úrovni definovala konference o biodiverzitě (UNCED, 1992) a ke kterému se podpisem „Dohody o biodiverzitě“ připojila naprostá většina států. V roce 1994 svůj podpis připojila i Česká republika (Dotlačil 1998).
- Genetická diverzita zemědělských plodin včetně ovocných je důležitou součástí této celosvětové biologické rozmanitosti.

Ohrožení biodiverzity ovocných plodin

- Biodiverzita ovocných rostlin je však v poslední době ohrožena.
- Je tomu například kvůli změnám vlastnických vztahů k půdě a priorit zemědělské výroby. V posledních letech dochází k likvidaci starých stromů, sadů a stromořadí.
- Biodiverzita ovocných plodin je ohrožována i zužováním genetické základny při šlechtění nových odrůd vhodných pro velkovýrobní pěstování. Například většina současných celosvětově komerčně úspěšných odrůd jablek je z hlediska šlechtění odvozena pouze od dvou odrůd 'Red Delicious' a 'Golden Delicious' .

Význam starších a krajových odrůd

- V poslední době se dostává do popředí otázka starých, krajových a místních odrůd ovocných rostlin. Tyto odrůdy a formy pěstovaných a využívaných druhů rostlin představují nejen cenný materiál pro šlechtitele a genetiky (např. jako nositelé určitých vlastností).
- Šířeji jsou dnes také vnímány jako mizející doklady uplynulého vývoje zemědělství a cenné kulturní dědictví našich předků. Představují také důležitou součást rozmanitosti a bohatství života- biodiverzity.

Příklad extenzivního ovocného sadu jabloně a keře rybízu

Příklad extenzivního ovocného sadu (Domácí švestka)

Příklad extenzivního ovocného sadu - chov domácích zvířat a spásání trvalého travního porostu v sadu vysokokmenů se zrajícími plody krajových odrůd slivoní

Odolnost a přizpůsobivost starších odrůd

- Starší a krajové odrůdy, vyskytující se obvykle v extenzivních ovocných sadech a v krajině, jsou prověřené klimatickými podmínkami a známe jejich přednosti a nedostatky. Hodně starších kulturních odrůd pochází z planých druhů. Tyto genotypy jsou nenáročné na stanoviště a mají dobrou přizpůsobivost k různým půdním a klimatickým podmínkám prostředí. Přestože mají v některých případech horší kvalitu plodů, jsou často odolné proti chorobám a škůdcům.
- Tato odolnost nabývá na významu zejména v současnosti, kdy současné monokulturní ovocné výsadby vytvářejí příznivé prostředí pro snadné šíření a přemnožení chorob a živočišných škůdců, právě vlivem nízké druhové rozmanitosti neboli biodiverzity.

Využití krajových odrůd ve šlechtitelských programech

- Ve VŠÚO Holovousy s.r.o. byly například v minulosti zařazeny do kombinačního křížení s některými novějšími odrůdami 3 staré odrůdy neznámého původu 'Malinové holovouské', 'Parména zlatá zimní' a 'Panenské české'. Jejich dobrá adaptabilita k místním podmínkám je prokázána téměř staletími jejich rozsáhlého pěstování na území České republiky. Tímto křížením se podařilo získat některé hybridy s polní odolností proti strupovitosti a padlí, které si udržely i vnitřní kvalitu plodů (Blažek a Vondráček, 1985). Jako zdroj odolnosti proti chorobám lze použít i některé další staré odrůdy, mezi něž patří například 'Krátkostopka královská' a 'Hedvábné pozděkvěté' (Paprštein a Blažek, 1995).

Kuchyňské zpracování starších a krajových odrůd

- Chemicky neošetřené ovoce starších odrůd ovocných dřevin sklizené z vyšších tvarů stromů rostoucích často v extenzivních výsadbách, například v intravilánu i extravilánu obcí, na mezích, nebo u okraje lesů, lze využít při „ekologické“ výrobě dětských přesnídávek, sirupů, moštů, povidel nebo křížal.
- Starší nebo krajové odrůdy jabloní s vyšší výtěžností moštu (Lohák, Šampaňská reneta) lze rovněž využít pro výrobu džusů nebo nízkoalkoholických fermentovaných nápojů – ciderů.
- Starší odrůdy mají také velký potenciál pro uplatnění v ekologickém zemědělství, nebo při ozelenění krajiny.

Význam ovocných dřevin pro volně žijící živočichy

- Velký a často nedoceňovaný je význam ovocných dřevin včetně krajových odrůd pro volně žijící živočichy.
- Plody ovocných druhů se živí v přírodě mnoho druhů savců a ptáků. Nejsou to ale zdaleka jen plody, které slouží jako potrava volně žijících živočichů.
- Listy a kůra v přírodě se vyskytujících ovocných druhů jsou také součástí potravy lesní zvěře. Květy pak mají význam pro četné druhy hmyzu.

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Jabloně

Malinové holovouské

Krajová odrůda objevena majitelem panství Františkem Josefem z Leveneuru a Grünwallu v Holovousích na sklonku 18. století. Na zemské říšské výstavě ve Vídni v r. 1888 získala nejvyšší ocenění. Jak se v historických záznamech uvádí i císař František Josef II. ji za výbornou uznal a rázem dobyla zvučného jména a rozšíření. Plody jsou středně velké až větší (140 - 170 g), kulovitého tvaru. Dužnina je navinule sladká s malinovou příchutí, vynikající. Konzumní zralost říjen až listopad. Je vhodnou odrůdou pro vysokokmeny. V některých letech dochází před sklizní k předčasnému opadu listů. Je popisována jako značně mrazuodolná.

autor fotky ze slavnosti
Holovouských malináčů
- F. Paprštejn

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Jabloně

Lohák

Jedná se o lokální odrůdu neznámého původu vyskytující se hojně v sadech ve Východních Čechách (zejména Jičínsko, Novobydžovsko). Ve svých vlastnostech je příbuzná pomologické skupině tzv. Brünnerlingů – zimních odrůd pěstovaných v okolních německy mluvících zemích. Odrůda má velké ploše kulovité plody, lze je skladovat ve studeném sklepě až do června. Plody nevadnou a nemoučnatí. Velkou předností této odrůdy je nenáročnost na stanoviště, odolnost proti mrazu a proti padlí. Určitou nevýhodou je pouze průměrná chuť plodů.

Obrázek – Dvořák, Vondráček, Malá pomologie 1 jablka.

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Jabloně

Syreček (Zelená, Šampaňská reneta)

Odrůda neznámého původu. Podle jednoho ze synonym názvu by mohla pocházet z Francie, ale neexistuje pro to žádný přímý důkaz. U nás je od pradávna známa pod názvem „Syreček“. Ve Východních Čechách je pro ni užíván také název „Zelená“. Staleté stromy této odrůdy se nacházejí na našem území ve starších sadech zejména ve Východních Čechách (Královéhradecko, Novobydžovsko). Lidový český název „Syreček“ odkazuje na zploštělý tvaru plodů. Plody jsou navíc v plné konzumní zralosti žlutozelené až citrónově žluté, pouze na sluneční straně se vyskytuje nevýrazné narůžovělé líčko. Plody se vyznačují pevnou dužninou s dobrou chutí. Plody lze ponechat na stromě až do konce října a lze je skladovat až do června.

Obrázek – Kohout, Malá pomologie 1 jablka.

Popisy vybraných starších odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Jabloně

Strýmka

Velmi stará odrůda neznámého původu, která byla lokálně rozšířená v některých oblastech Čech a to jak s převahou českého obyvatelstva (Jičínsko, Novobydžovsko), tak i v převážně etnicky německých pohraničních horách (Krušné hory, Krkonoše). Odrůda byla pěstována i v dalších evropských německy mluvících zemích, zejména v oblasti Porýní, dále pak v Polsku. Odrůda se vyznačuje výbornou skladovatelností (květen, červen), vysokou mrazuodolností a odolností proti padlí. Odrůdu lze pěstovat i v drsnějších polohách na méně úrodných půdách. V extenzivních výsadbách nebo stromořadích v horších pěstitelských podmínkách (podhorské oblasti, větrné polohy apod.) je jednou z mála odrůd, jejichž pěstování přináší dobré výsledky. Nedostatkem je pouze průměrná chuť plodů.

Obrázek – Dvořák, Vondráček, Malá pomologie 1 jablka.

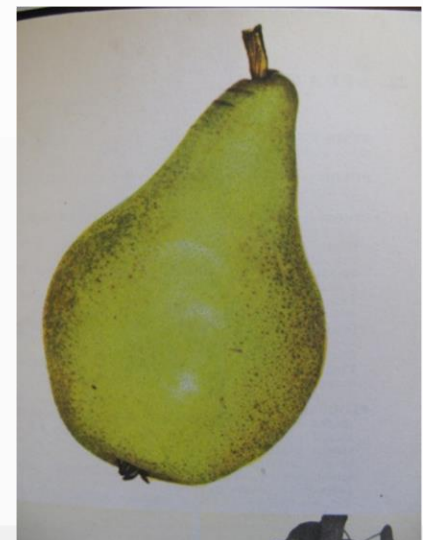

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Hrušně

Solanka

Stará lokální odrůda hrušně pocházející pravděpodobně z okolí obce Solan u Třebenic v Severních Čechách. V současnosti je rozšířená i v dalších oblastech vhodných pro pěstování hrušní a to zejména v Polabí, na Kutnohorsku a Čáslavsku. Z Čech se rozšířila i do sousedního Německa. Stromy této nenáročné odrůdy rostou zdravě a bujně. Tvoří mohutné vysoce rozložené koruny. Plody se vyznačují velmi dobrou sladce kořenitou chutí. Sklízí se v polovině srpna, jeden až dva týdny před konzumní zralostí. Jedná se o nenáročnou, chorobám a mrazu poměrně odolnou odrůdu s velmi jakostními stolními plody. Jedná se o jednu z nejjakostnějších stolních hrušek.

Obrázek – Černík et al., Malá pomologie 2 hrušky.

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Třešně

Karešova

Jedná se o původní českou odrůdu objevenou ovocnářem F. Karšem v Ostroměři na Hořicku na začátku minulého století. Díky svým kvalitám se později rozšířila pod názvy Karšova raná srdcovka a Karšova raná i v dalších třešňových oblastech na území České republiky. Jedná se o ranou odrůdu zrající ve druhém třešňovém týdnu. Mezi ranými odrůdami vyniká velikostí plodů a navinule sladkou, velmi dobrou dužninou. Je to pěstitelsky nenáročná odrůda, která díky své ranosti uniká napadení vrtulí třešňovou. Dalším kladem je odolnost stromů proti mrazu ve dřevě.

Obrázek – Vávra et al., Malá pomologie 3 švestky a třešně.

Popisy vybraných krajových odrůd vhodných pro extenzivní výsadby

Třešně

Kordia (Těchlovická II)

Jedná se o nahodilý semenáč nalezený ve Východních Čechách v Těchlovicích ve Východních Čechách ve třešňovce založené v polovině minulého století. Dužnina je tuhá, navinule sladká s velmi dobrou chutí. Vyniká odolností proti mrazu ve dřevě a odolností proti pukání plodů za deštivého počasí. Díky svým kvalitám se rozšířila i mimo oblast svého výskytu a dnes se pěstuje ve všech ovocnářsky vyspělých evropských zemích i v zámoří (USA, Chile, Argentina). Jedním z mála nedostatků této odrůdy je citlivost květů na pozdní jarní mrazy.

Obrázek – Kutina a kol.
Pomologický atlas 1.

Novější odrůdy vhodné do extenzivních sadů

V extenzivních sadech se mohou uplatnit i některé novější odrůdy. Jejich vhodnost je ale zatím ověřována pouze několik desetiletí.

Příklady novějších odrůd vhodných do extenzivních sadů

Jabloně: Rubín (Bohemia, Bohemia Gold), Angold, Selena, Vysočina

Hrušně: Alfa, Bohemica, Erika

Třešně: Těchlovan, Vanda

Slivoně: Čačanská lepotica, Gabrovská, Toptaste

Meruňky: Darina

Děkuji za pozornost.

Výstava ovoce – plody odrůdy Parména zlatá zimní